

Instytut Pamięci Narodowej - Archiwum

<https://archiwum.ipn.gov.pl/pl/upamietnianie/dekomunizacja/zmiany-nazw-ulic/nazwy-ulic/nazwy-do-zmiany/38807,ul-1-Armii-Wojska-Polskiego.html>
02.04.2026, 01:34

ul. 1 Armii Wojska Polskiego

- ul. 1 Armii Wojska Polskiego
- ul. 1 AWP
- ul. I Armii Wojska Polskiego
- ul. I AWP

*W ocenie Instytutu Pamięci Narodowej – Komisji Ścigania Zbrodni przeciwko Narodowi Polskiemu nazwy powyższe **powinny zostać zmienione** jako wypełniające normę art. 1 Ustawy o zakazie propagowania komunizmu lub innego ustroju totalitarnego przez nazwy budowli, obiektów i urządzeń użyteczności publicznej (Dz.U. RP z 2016 r. poz. 744).*

I Armia Wojska Polskiego - związek operacyjny zorganizowany przez władze Związku Sowieckiego wbrew władzom państwowym Rzeczypospolitej Polskiej w 1944 roku. Najpierw powstał pod nazwą „1 Armia Polska w ZSRS”, następnie - po utworzeniu przez Stalina PKWN - przemianowano go formalnie na „1 Armię Wojska Polskiego”. Władze Rzeczypospolitej Polskiej nazywały te jednostki „formacjami powołanymi do życia przez Rząd Sowiecki pod polską nazwą”, oddzielając polityczny wymiar ich wykorzystania przez Stalina od deklarowanego zrozumienia dla losu szeregowych żołnierzy, którzy w tych szeregach się znaleźli.

Pierwsze polskie jednostki, złożone z obywateli RP i podległe dowództwu Armii Czerwonej, Związek Sowiecki zaczął tworzyć w maju 1943 r. – wkrótce po zerwaniu stosunków międzypaństwowych z Rzeczpospolitą Polską. Według oświadczenia rządu RP z 13 maja 1943 r. na temat samowolnego organizowania w ZSRS tych jednostek „decyzja Rządu Sowieckiego musi być uważana przez Rząd Polski jako cios w suwerenne prawa państwa polskiego, które wyłącznie ma prawo dysponowania życiem swoich obywateli w szeregach Armii Narodowej”.

I AWP powstała 19 marca 1944 roku na mocy decyzji władz Związku Sowieckiego z 13 marca 1944 r. Utworzono ją jako związek operacyjny pod nazwą 1 Armia Polska w ZSRS. Za akceptacją J. Stalina na czele 1 armii postawiono dotychczasowego dowódcę 1 Dywizji Piechoty Zygmunta Berlinga – zdegradowanego dezertera z Wojska Polskiego, który w ramach wewnętrznych decyzji władz ZSRS został mianowany w sowieckich siłach zbrojnych na stopień generalski. W skład 1 Armii weszły trzy dotychczas powołane przy Armii Czerwonej dywizje piechoty (1 DP, 2 DP, 3 DP) oraz nowe jednostki armijne, złożone w większości z obywateli Rzeczypospolitej Polskiej. Zostali oni bezprawnie wykorzystani w ten sposób przez sowieckie dowództwo z pominięciem Naczelnego Wodza i władz państwowych Rzeczypospolitej Polskiej.

Dnia 29 kwietnia 1944 r. jednostki 1 Armii zostały przez ZSRS włączone w skład sowieckiego 1 Frontu Białoruskiego. Według stanu na dzień 1 czerwca 1944 roku armia liczyła 76 932 ludzi. Od wiosny 1944 roku była poszerzana o nowe jednostki, w tym o 4 DP, formowaną niemal w całości z obywateli Rzeczypospolitej Polskiej – pochodzących z polskich ziem wschodnich siłą anektowanych do Związku Sowieckiego.

Jednostki tej armii były skierowane do walki z Niemcami w centralnej Polsce (Studzianki, Przyczółek Warecko-Magnuszewski, Warszawa, Jabłonna). Wykorzystane były także w desancie na lewy brzeg Wisły w czasie Powstania Warszawskiego, przy czym większość szeregowych żołnierzy była przekonana, że uczestniczą w wielkiej operacji mającej na celu ratowanie Powstania. W rzeczywistości były to jedynie ograniczone działania sowieckie, ukierunkowane na efekt polityczny, a w sensie militarnym – co najwyżej na uchwycenie przyczółków po drugiej stronie Wisły.

W październiku 1944 r. na czele 1 Armii Wojska Polskiego Stalin postawił generała Armii Czerwonej Władysława Korczyca. W grudniu 1944 r. zmienił go na generała Armii Czerwonej Stanisława Popławskiego. W 1945 r. 1 Armię skierowało do zajmowania ruin Warszawy a następnie do walk o przełamanie Wału Pomorskiego, forsowania Odry i Kanału Hohenzollernów oraz do prowadzonych przez Armię Czerwoną walk o Berlin. Po powrocie do Polski 1 Armia została rozformowana. Jej jednostki w większości wcielono do okręgów wojskowych. Natomiast na bazie 4 DP rozbudowano Korpus Bezpieczeństwa Wewnętrznego, skierowany do zbrojnej likwidacji oddziałów podziemia niepodległościowego, przeciwstawiających się sowieckiej dominacji w Polsce.

Gloryfikacja tego związku operacyjnego, bezprawnie wykorzystanego przez Związek Sowiecki (oprócz działań militarnych przeciw Niemcom) do realizacji celów politycznych, rozbieżnych z polską racją stanu, jest czym innym niż **upamiętnienie losu żołnierzy**, którzy w różnych okolicznościach znaleźli się w szeregach I Armii. Część z nich wywodziła się z jednostek utworzonych przy Armii Czerwonej jeszcze na terytorium ZSRS. Wielu przeszło przez łagry i miejsca zesłania w odległych republikach ZSRS. Uwolnieni na podstawie układu Sikorski-Majski, nie zawsze byli w stanie dotrzeć do miejsc formowania jednostek Sił Zbrojnych Rzeczypospolitej Polskiej w ZSRR. Części z nich władze sowieckie to uniemożliwiły poprzez zablokowanie dalszej rekrutacji do Wojska Polskiego. Natomiast od 1943 r. władze sowieckie otworzyły drogę do nowych jednostek, tworzonych przy Armii Czerwonej pod polskimi nazwami i przy wykorzystaniu polskiej symboliki narodowej. To mogło oznaczać dla wielu Polaków szansę na powrót do Ojczyzny. Byli kierowani przez sowieckie Wojenkomaty albo też zgłaszali się ochotniczo. Cześć była przydzielona z szeregów Armii Czerwonej, do której trafili na zasadzie przymusowego poboru. Część żołnierzy 1 Armii pochodziła z przymusowego poboru zorganizowanego na ziemiach polskich. Dla wielu spośród tych wcielanych do armii już na ziemiach wschodnich RP przynależność do jednostek z obowiązującym językiem polskim i występujących pod polskimi znakami narodowymi przy Armii Czerwonej była szansą na uniknięcie wcielenia wprost do jednostek Armii Czerwonej.

Udział w działaniach zbrojnych przeciw Niemcom był zgodny z oczekiwaniami większości zwykłych żołnierzy. Natomiast na oblicze polityczne tych jednostek, na kształt prowadzonej przez aparat polityczno-wychowawczy indoktrynacji, w końcu na sposób wykorzystania ich walk z Niemcami w propagandzie komunistów i w polityce międzynarodowej Związku Sowieckiego – jako zwyczajni żołnierze nie mieli wpływu.

W związku z powyższym, gdyby samorządom zależało na upamiętnieniu w formie nazwy ulicy żołnierzy tych jednostek możliwa jest za pomocą nowej uchwały zmiana nazwy na następujące warianty:

- **ul. Żołnierzy 1 Armii Wojska Polskiego**
- **ul. Żołnierzy 1 AWP**
- **ul. Żołnierzy I Armii Wojska Polskiego**
- **ul. Żołnierzy I AWP**

W ocenie Instytutu Pamięci Narodowej – Komisji Ścigania Zbrodni przeciwko Narodowi Polskiemu, tak sformułowane nazwy nie będą w sprzeczności z normami art. 1 *Ustawy o zakazie propagowania komunizmu lub innego ustroju totalitarnego przez nazwy budowli, obiektów i urządzeń użyteczności publicznej* (Dz.U. RP z 2016 r. poz. 744).

(mkkkr)